

ВИПУСК

4

ВАСИЛІВСЬКА СТАРОВИНА

ПАРТИКУЛЯРНА ПЕРЕПИСКА
В.С. ПОПОВА 1818 РОКУ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського — Запоріьке відділення
Державний архів Автономної Республіки Крим
Василівський історико-архітектурний музей-заповідник «Садіба Попова»
Запорізький національний університет
Запорізьке наукове товариство ім. Я. Новицького
Східний інститут українознавства ім. Ковальських — Запорізька філія

**ВАСИЛІВСЬКА СТАРОВИНА
ВИПУСК 4**

**ПАРТИКУЛЯРНА ПЕРЕПИСКА
ВАСИЛЯ СТЕПАНОВИЧА ПОПОВА
1818 РОКУ**

Василівка - Запоріжжя
2017

УДК 94(477.64)
ББК 63.3(4 Укр7)

Партикулярна переписка Василя Степановича Попова 1818 року/ Упор. Бузало Т. М., Стойчева І. М., Стойчев В. М.
// **Василівська старовина.** Випуск 4. — Василівка—Запоріжжя, 2017. — 396 с. (Серія «Василівська старовина», Вип. 4).

Редакційна колегія серії «Василівська старовина»:

Білівненко С. М., Брехуненко В. А., Каптюх Ю. В., Козирев В. К.,
Мільчев В. І., Мордовської М. М. (науковий редактор),
Олененко А. Г., Спіцин Ю. П., Стойчев В. М. (головний редактор),
Ткаченко В. Г., Філас В. М., Шаповалов Г. І.

У даному археографічному виданні представлена партикулярна переписка В. С. Попова 1818 року, яка є цінною джерельною базою у вивченні історії українських земель в кінці ХІІІ – початку ХІХ ст., та формує уявлення про розвиток Лівобережної України в цілому, у тому числі й півострова Крим.

Рекомендується науковцям, аспірантам, студентам — всім, хто цікавиться історією запорізького краю.

Затверджено до друку Науково-методичною радою
Василівського історико-архітектурного музею-заповідника
«Садиба Попова» 18.12.2017р.

ISBN 978-966-488-176-7

© Упорядники, 2017
© ВІАМЗ «Садиба Попова», 2017
© ПП «АА Тандем», 2017

**«ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ДВОРЯНИНА
ВАСИЛЯ СТЕПАНОВИЧА ПОПОВА ЗА 1818 РІК.
СПРОБА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ.»**

Об'єктом дослідження виступають матеріали фонду № 535 Державного архіву Автономної республіки Крим, а саме, понад 500 листів з партикулярного листування дворянина Василя Степановича Попова, написаних у період з січня по грудень 1818 року.

Необхідно зазначити, що епістолярій Василя Степановича Попова багатий на титулованих дворян, серед адресатів - ясно-вельможний князь Петро Васильович Лопухін (голова Державної Ради і Комітету міністрів Російської імперії), князь Кирило Олександрович Багратіон, князь Дмитро Михайлович Волконський і князь Григорій Семенович Волконський, князь Олександр Миколайович Голіцин (міністр народної просвіти), князь Олексій Борисович Куракін, князь Миколай Григорович Репнін-Волконський (генерал-ад'ютант), князі Дмитро Іванович і Яків Іванович Лобанови-Ростовські, князь Павло Петрович Щербатов, граф Олексій Андрійович Аракчєєв, граф Михайло Андрійович Милорадович, граф Олександр Федорович Ланжерон (генерал від інфантерії, генерал-губернатор Новоросії та Бессарабії), граф Володимир Григорович Орлов (генерал-поручик, директор Академії наук) і граф Григорій Володимирович Орлов, граф Северин Осипович Потоцький, граф Дмитро Олександрович Толстой, граф Дмитро Іванович Хвостов та багато інших.

Переважна більшість перелічених титулованих осіб були членами Державної Ради Російської імперії, дійсними таємними радниками (як і адресант), листування з ними Василя Степановича Попова пов'язане з вирішенням питань державного значення. Так, князю Олександру Миколайовичу Голіцину (лист за № 236 від 30.05.1818), князю Дмитру Івановичу Лобанову (лист за № 237 від 30.05.1818) і графу Северину Осиповичу

Потоцькому (лист за № 233 від 30.05.1818) в травні 1818 року адресант повідомляє про закриття за наказом імператора Олександра I Комітету єврейських справ, передачу всіх справ до Міністерства духовних справ і народної просвіти.

У листуванні з графом Володимиром Григоровичем Орловим з боку адресанта передається відвертість і приязне ставлення, тематика листів різноманітна: привітання з релігійними святами, філософські роздуми про сімейне щастя, культурне життя столиці, новини імператорської родини тощо (наприклад, листи: за № 128 від 08.04.1818, за № 227 від 27.05.1818, за № 323 від 19.07.1818, за № 393 від 05.09.1818).

Особливе місце в партикулярному листуванні займає лист (за № 231 від 30.05.1818) до імператора Олександра I «Донесение ГОСУДАРЮ ИМПЕРАТОРУ» як зразок звертання до монарха у класичному варіанті епістолярного стилю: «...донося о учиненном по оному исполнении, осмеливаясь с благоговением повергнуть себя к освященным ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА СТОПАМ» (ГААРК, Ф.535, оп.1, спр.803, арк.117об.).

Завдяки листуванню Василя Степановича Попова з бароном Федоровичем Біллером (лист за № 283 від 24.06.1818) і Павлом Дмитровичем Белухою (лист за № 280 від 24.06.1818), дізнаємося про подію, яка відбулась 22 червня 1818 року – урочистий вступ до столиці Санкт-Петербургу Короля Пруського Фрідріха Вільгельма III у супроводі імператора Олександра I.

Також, у листах до Олександра Степановича Таранова (за № 359 від 16.08.1818, за № 544 від 23.12.1818) відображені дати дипломатичної поїздки імператора Олександра I для участі в Ахенському конгресі: 27 серпня 1818 року – запланований від'їзд імператора зі столиці, 23 грудня 1818 року – повернення з-за кордону.

Звертаємо увагу, що листи Василя Степановича Попова до дворян (державних і військових службовців) являють собою класичний варіант епістолярного стилю того часу, з характерним орієнтуванням на статус адресата при звертанні

до особи, а також застосуванням мовних кліше (наприклад, «примите уверение об истинном к вам почтении и усерднейшей преданности»). У більшості листів перелічуються члени родини адресата, що представляє інтерес для дослідників генеалогії російського дворянства.

За кількісним показником пріоритет серед адресатів мають листи до дворян, які допомагають поміщику Попову у вирішенні господарських питань його економій у Полтавській, Катеринославській та Таврійських губерніях – Олександр Степанович Таранов-Белозьоров (предводитель дворянства Таврійської губернії), генерал Павло Дмитрович Белуха і майор Іван Федорович Фітінг. При листуванні Василь Степанович повідомляє їм новини світського життя, а також звертається з проханнями вирішити проблемні питання своїх економій.

Так, Олександр Степанович Таранов переглядає відомості («донесення» прикажчика Ігната Григоренка, лист за № 271 від 17.06.1818) про витрати - прибутки з маєтків «Тархан», «Унлар» і «Тавель» поміщика Попова, що знаходилися на півострові Крим. Натомість, Василь Степанович, використовуючи свій статус, неодноразово звертається до князя Кирила Олександровича Багратіона (листи: за № 364 від 16.08.1818, за № 413 від 13.09.1818) з проханням допомогти родині Таранових повернути відчужену землю в Ізюмському повіті Харківської губернії.

Павел Дмитрович Белуха допомагає поміщику Попову захистити економію в містечку Решетилівка Полтавського повіту Полтавської губернії від утисків з боку земської поліції (лист за № 264 від 12.06.1818).

Саме за рекомендацією Івана Федоровича Фітінга, Василь Степанович Попов у серпні 1818 року укладає контракт з Павлом Івановичем Томашевським (колишній городничий Ольвіопольського повіту Херсонської губернії) на посаду управляючого Василівським маєтком (листи: за № 297 від 05.07.1818, за № 348 від 06.08.1818). Відокремлюючи цю економію від інших, Василь Степанович сподівався на отримання значного прибутку від продажу пшениці, вина та розвитку тваринництва в

господарстві. Проте слід зазначити, що поміщик Попов радить новому управляючому Василівським маєтком добре ставитися до селян: «Прошу только чтобы вы благосклонно и милостиво обходились с мужиками...» (лист за № 525 від 03.12.1818).

Найбільш цікавими є листи, адресовані рідним Василя Степановича Попова – синам Павлу Васильовичу і Олександрові Васильовичу (на початку 1818 року обидва сини в «штабс офіцерських чинах», лист за № 57 від 18.02.1818), рідній сестрі Олександрі Степанівні Прагерівій, яка проживала в містечку Решетилівка Полтавського повіту Полтавської губернії. З їх змісту можна встановити, що в 1818 році син Павло Васильович служив на Кавказі («табір при Сунжі», лист за № 282 від 24.06.1818) під командуванням славетного генерала Олексія Петровича Єрмолова (лист за № 77 від 23.02.1818). Цілком імовірно, що в 1817 році Павло Васильович Попов був у складі дипломатичної делегації до двору персидського шаху Фетх-Алі (лист за № 73 від 24.02.1818). Свої враження від подорожі до Персії він занотував і залишив мемуари батькові (лист за № 51 від 14.02.1818).

Син Олександр Васильович проходить військову службу в Царському Селі. Листи батька до сина найчастіше мають повчальний зміст і відображають фінансові проблеми в родині (наприклад, лист за № 187 від 10.05.1818). Із листування Василя Степановича з рідною сестрою дізнаємося про те, що син Олександр був хворобливий, страждав на ревматизм (лист за № 47 від 13.02.1818), згадується також випадок важкого травмування сина після падіння з коня (лист за № 179 від 07.05.1818). Олександр Васильович часто відвідував і любив театр (лист за № 435 від 30.09.1818) і зовсім не вмів співвідносити свої витрати у столиці з прибутками, звертаючись постійно по фінансову допомогу до батька.

Завдяки приватному листуванню дізнаємося, що Василь Степанович Попов, як державний діяч проживає у Санкт-Петербурзі, орендуючи квартиру в будинку барона Казимира Івановича Ашу (листи: за № 373 від 20.08.1818, за № 409 від 13.09.1818), звідси кореспонденція надходить до адресатів.

Також, стають відомими дати народження синів Попова: Павло Васильович святкував свій день народження 24 березня (лист за № 110 від 25.03.1818), Олександр Васильович – 5 жовтня (лист за № 443 від 05.10.1818). З певністю можна стверджувати, що Василь Степанович Попов народився 17 грудня. Так, у цей день він дякує за привітання та надіслані подарунки кумі Євпраксії Аристархівні Пушкіній, її доньці Катерині Никифоровні, запрошуючи їх ввечері потанцювати (листи за №№ 539, 540 від 17.12.1818).

Вивчення листування Василя Степановича Попова з рідними (стосовно родини Наталі Іванівни Нікітіної) відкривають ще декілька генеалогічних гілок роду Попових (листи: за № 282 від 24.06.1818, № 315 від 18.07.1818).

Окрему групу адресатів епістолярію складають представники вищого духовенства Російської Православної Церкви: архімандрит Полтавський Йосип, єпископ Філарет, преосвященний Феофілакт, високопреосвященний Владика Анатолій, єпископ Полтавський і Переяславський Мефодій, преосвященний Іов. Як відомо, в Державній Раді Російської імперії Василь Степанович Попов певний час був головою департаменту цивільних і духовних справ. Отже, підтримання взаємовідносин з представниками вищого духовенства потрібно для вирішення державних справ у сфері духовності. Водночас, користуючись зв'язками, Василь Степанович Попов вирішує свої поміщицькі проблеми. Так, за підбурювання кріпаків до втечі з Решетилівського маєтку переводить священика Лозовського служити в іншу парафію. На його місце просить преосвященного Іова призначити до Миколаївської церкви священика Димитрія Матвєєва (листи: за № 321 від 19.07.1818, за № 368 від 17.08.1818, за № 434 від 30.09.1818).

Найвагомішу частину епістолярію складають листи, записки Василя Степановича Попова до управляючого Максима Фомича Куницького (Решетилівська, Мануйлівська і Василівська економії), а також листи, накази щодо ведення господарських справ у маєтках до управляючого Антона Кузьмича Качановського

(Чарновська економія в Мінській губернії), до управляючого Павла Івановича Томашевського і прикажчика Євстафія Ковалевського (Василівська економія), до прикажчика Ігнатія Григоренка (Кримські економії). Листи до цієї категорії осіб не потребують дотримання класичного епістолярного стилю, застосування мовних кліше. За змістом вони містять перелік побажань, настанов і контроль поміщика Попова над виконанням попередніх. Читаючи ці листи, потрапляємо у вир господарських і фінансових проблем Василя Степановича Попова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний архів Автономної республіки Крим, Ф. 535, оп. 1, д. 803.

ЗМІСТ

Бузало Т.М., Стойчев В.М. «Епістолярна спадщина дворянина Василя Степановича Попова за 1818 рік. Спроба систематизації та дослідження.»	3
Стойчев В. М., Шаповалова А. В. «Історія Решетилівського маєтку Полтавської губернії за партикулярною перепискою Василя Степановича Попова»	9
Садовська О. Ю., Стойчев В. М. «Партикулярна переписка В. С. Попова, як джерело з історії маєтку Васильєво Мелітопольського повіту Таврійської губернії.»	16
Реєстр журналу партикулярної переписки В. С. Попова 1818 года	21
Журнал партикулярной переписки месяц январь 1818 года	42
Журнал партикулярной переписки месяц февраль 1818 года	60
Журнал партикулярной переписки месяц март 1818 года	83
Журнал партикулярной переписки месяц апрель 1818 года	105
Журнал партикулярной переписки месяц май 1818 года	138
Журнал партикулярной переписки месяц июнь 1818 года	185
Журнал партикулярной переписки месяц июль 1818 года	215

Журнал партикулярной переписки месяц август 1818 года	246
Журнал партикулярной переписки месяц сен- тябрь 1818 года	263
Журнал партикулярной переписки месяц октябрь 1818 года	292
Журнал партикулярной переписки месяц ноябрь 1818 года	321
Журнал партикулярной переписки месяц де- кабрь 1818 года	345
Краткая биография адресатов	359
Имений показчик	388

Наукове видання

Василівська старовина
Випуск 4

Партикулярна переписка
Василя Степановича Попова
1818 року

Технічний редактор: Мордовської М.М.

Комп'ютерний набір:
Бузало Т.М., Садовська О.Ю.,
Стойчев В.М., Стойчева І.М., Філас. В.М.
Верстка та макетування: Крохмаль А.В.

Підписано до друку 20.12.2017.Формат 60х84 1/16.
Папір офсет. Гарн. Minion Pro, Офс. друк
Ум. друк. арк.17,55. Наклад 300 прим.

Видавництво “АА Тандем”
Адреса: 69006, м. Запоріжжя,
вул В.Лобановського 6.27, кв.69
т. 050-590-96-21

Свідоцтво про внесення до державного
реєстру видавців: Серія ДК № 2899

Надруковано “АА Тандем”
зам. № 4